

ביאורים

רבי יוסף אלבו ממשיך למנות את היתרונות של מצוות התורה לעומת מצוות האדם, במסגרת הענישה.

המוסר האנושי קובע עונשים המתייחסים רק למעשי האדם. אין לדיין אלא מה שענינו ראוות, ולכן לאדם השופט לא נותרה ברירה אלא להכריע על פי המעשה הגלוי, ולא על פי המחשבה הנסתרת. האדם יכול לנהוג בדרך של 'אחד בפה ואחד בלב', להתנהג לאחר בנימוס ופרגון, ובלבו לנטור לו איבה ושנאה. האדם יכול להיות 'שחקן מוצלח', לייצר לעצמו תדמית של איש מוסרי, והוא יהפוך לדמות מופת, למרות שנפשו מלאה ברוע ושחיתות.

המוסר האלוהי קובע עונשים המתייחסים לאדם כולו. ה' יודע את נפשו של האדם על כל צדדיה, והוא לוקח בחשבון את כלל המרכיבים של האישיות. המוסר האלוהי דורש מהאדם שקיפות והתאמה בין הפנים לחוץ. הוא תובע ממנו טהרת לב, ולא רק נקיין כפיים, ויכול להעמיד אותו למבחן על כך. העונשים של המוסר האלוהי הינם שקלול מדויק של מעשה עם רצון והשקפה, בדיוק נמרץ.

המוסר האלוהי פונה אמנם בראש ובראשונה לשלמות הרוחנית של האדם, אולם הוא לא מזניח גם את צרכיו הפשוטים. לאדם בעל גוף יש גם תשוקות ורצונות טבעיים, ולא רק שאיפות נעלות. יוצר האדם פונה אל האדם בכללו ומוסר לו את מצוות התורה. הוא לא מתעלם מהתביעות הגופניות שלו, ועל כן הוא עיצב עבורו מצוות שונות מענה משולב לכל צרכיו. מצוות התורה מעצימות את רוחו של האדם ומפתחות אותה, ויחד עם זאת מביאות לאדם תועלת ונעימות. מעבר להשלמה הרוחנית, התורה והמצוות מעניקים לאדם גם חכמת חיים, גם חוויה אינטלקטואלית, גם זוגיות טובה, גם משפחה בריאה, גם אושר ויציבות, גם הנאה וגם שכר. האדם שמקיים את מצוות התורה, מקבל השלמה רוחנית וגופנית גם יחד.

הרחבות

• התורה מכל הצדדים

אלוהי הששה שְׁמֵנָה אוֹתָם הַמְשׁוֹרֵר. רבי יוסף אלבו דורש את פרק יט בתהלים וממנו הוא לומד על היתרונות שיש לדת אלוהית על פני דת נימוסית.

המהר"ל דורש פרק זה באופן אחר, בהקדמתו לספר תפארת ישראל. המהר"ל רואה בפרק זה הקדמה ללימוד תורה, ולומד ממנו מעלות שזוכה להם אדם שלומד תורה. מששת הפסוקים שמזכיר רבי יוסף אלבו, לומד המהר"ל שלימוד תורה גורם לדביקות מוחלטת בקב"ה, בשונה מעבודת המידות שיוצרת דביקות רק בבחינה מסוימת: "ומפני שבא לו שהדבקות הזה הוא דבקות גמור, לא דבקות בצד מה. כמו מי שהוא בעל מדות, על ידי המדות קונה דבקות בו יתברך, ואינו קונה רק הדבקות בצד מה, כפי המדה אשר דבק בה. אבל על ידי התורה דבק בו יתברך לגמרי בכל צד". בעולם יש שישה צדדים: "ימין ושמאל (דרום וצפון), פנים ואחור (מזרח ומערב), מעלה ומטה. וכנגד זה זכר ושה שמות, שהוא דבק בו יתברך בכל צד, ואינו נוטה מן השם יתברך לשום צד, לא לימין ולא לשמאל, ולא לשום צד". המהר"ל מסביר שהתורה מקיפה את כל המציאות ונוגעת בכל חלקי המציאות. השפעתה היא כוללת, בשונה מתיקון המידות שהשפעתן היא נקודתית.

בהמשך ההקדמה נדרש כל חלק מהפסוק למידה ולתכונה נוספת להם זוכה מי שדבק בה: 'תמימות, חוכמה, שמחה, קיום מצוות, קרבת ה' וחיבור אל האמת הנצחית [תפארת ישראל, הקדמה].

עונשי התורה
בנגלה ובנסתר

הנה, אלו הם החסרונות שיש בדת הנמוסית, ועוד נוסף עליהם פְּהִנָּה וְכִהְנָה; ומְפַלְלָם - שֶׁהַנְּמוּס הַאֲנוּשִׁי אֵי-אֶפְשָׁר לוֹ לְהַנְיִיחַ עֲנָשִׁים אֲלָא עַל הַנְּגַלָּה וְלֹא עַל הַנְּסִתָּר, כִּי "הָאָדָם יִרְאֶה לְעֵינָיִם" [ש"א טז, ז], וְהַתּוֹרָה הָאֱלֹהִית תְּנִיחַ עֲנָשִׁים גַּם עַל הַנְּסִתָּר, כִּי "יִי יִרְאֶה לְלִבָּב" [שם]. וְאֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ "מִשְׁפָּטֵי-יְיָ אֲמַת צִדְקוֹ יַחְדּוֹ" עַל זֶה-הַדָּרָךְ - עַל הַנְּגַלָּה וְעַל הַנְּסִתָּר. וְאִין לִי לְהֶאָרִיף בְּזֶה, אֲלָא שְׂרָאִיתִי לְמִנּוֹת אֱלֹו-הַשִּׁשָּׁה שְׁמֵנָה אוֹתָם הַמְשׁוֹרֵר בְּמִזְמוֹר "הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד-אֱלֹו" [תהלים יט], בְּאֲמָרוֹ: "תּוֹרַת יְיָ תְּמַיְמָה... עֲדוֹת יְיָ נֶאֱמָנָה... פְּקוּדֵי יְיָ יִשְׂרָאֵל, מְשֻׁמָּחֵי-לֵב. מִצְוֹת יְיָ בְּרָה, מְאִירַת עֵינָיִם. יִרְאֵת יְיָ טְהוֹרָה, עוֹמְדַת לְעַד. מִשְׁפָּטֵי-יְיָ אֲמַת, צִדְקוֹ יַחְדּוֹ".

המועיל והערב

וְאֶחָר שְׁבָאֵר הַמְשׁוֹרֵר אֱלֹו הַשִּׁשָּׁה-יִתְרוֹנוֹת שֵׁישׁ לְדַת הָאֱלֹהִית עַל הַנְּמוּסִית, שֶׁב עוֹד לְבָאֵר שֶׁהַדַּת הָאֱלֹהִית לֹא-דִי שֶׁתֵּתֵן שְׁלֵמוֹת בְּדַעוֹת, שֶׁהֵן הָאֲמַת וְהַשִּׁקָּר, וּבְנִאָה וּבְמִגְנָה, שֶׁהוּא שְׁלֵמוֹת הַמְדוֹת, עַל-דָּרָךְ שֶׁתְּבַנּוּ - אֲבָל גַּם תֵּתֵן שְׁלֵמוֹת בְּכָל מַה שֵׁיִדְמָה שֶׁהוּא שְׁלֵמוֹת. וּלְפִי שֶׁמָּה שֵׁיִדְמָה שֶׁהוּא שְׁלֵמוֹת, וְזֹלַת-שְׁלֵמוֹת הַמְדוֹת וְהַדַּעוֹת, הוּא הַמוֹעִיל וְהָעֵרֵב, אָמַר עַל צַד-צַחוֹתֵי הַשִּׁיר כִּי בְּדַבְרֵי תוֹרָה יִמְצָא בָהֶם הַמוֹעִיל וְהָעֵרֵב. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר [שם, יא]: "הַנְּחַמְדִּים מְזַהֵב וּמְפַז רָב" - לְרַמֵּז עַל הַמוֹעִיל, "וּמְתוֹקִים מְדַבֵּשׁ וְנִפְתַּח צוֹפִים" - לְרַמֵּז עַל הָעֵרֵב. כְּלוֹמֵר: שֶׁהַשִּׁקָּר הַמְשֻׁגַּג בְּאֲמִצְעוֹת הַמִּצְוֹת הוּא "עֵקֶב רָב" - יוֹתֵר מוֹעִיל מְזַהֵב וּמְפַז רָב וְיוֹתֵר עֵרֵב מְנַפֵּת צוֹפִים. וְזֶהוּ - כְּשֶׁהָאָדָם נִזְהָר בְּעֵשִׂיתוֹ, לְזַהֵר סִיִּם [שם, יב]: "גַּם-עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם, בְּשִׁמְרָם עֵקֶב רָב".

כְּהִנָּה וְכִהְנָה - עוד חסרונות רבים. לְהַנְיִיחַ - להטיל. הַנְּגַלָּה - המעשה בפועל. הַנְּסִתָּר - הכוונה והמחשבה. הַמוֹעִיל - דבר בעל תועלת מרובה. וְהָעֵרֵב - נעים. צַחוֹת - יופי הלשון. עֵקֶב רָב - בעקבות המצוות יזכה לשכר רב.